

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою ХДАК,
протокол №12 від 26.03.2026 р.

Програма
підвищення кваліфікації
бібліотечних працівників
«БІБЛІОТЕКА ЯК ДРАЙВЕР СУСПІЛЬНИХ
ТА ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»

«THE LIBRARY AS A DRIVER OF SOCIAL
AND DIGITAL TRANSFORMATIONS»

Харків – 2026

Розробник: Харківська державна академія культури (Соляник А. А., д. пед. н., професор, професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Коржик Н. А., канд. наук із соціальних комунікацій, доцент, декан факультету культурології та соціальних комунікацій)

Напрями підвищення кваліфікації: професійний розвиток бібліотекаря відповідно до Професійного стандарту «Бібліотекар», затвердженого наказом Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти від 10.03.2025 р. № 17; підготовка бібліотекарів до успішного проходження атестації.

Розроблено на основі типової програми: Типова програма відсутня.

Термін дії програми: з 01.01.2026 до 31.12.2029 року.

Рецензенти:

Петренко Наталя, директор Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, голова Харківського обласного відділення ГО «Українська бібліотечна асоціація», заслужений працівник культури України;

Білик Олена, доктор педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Харківської державної академії культури

© Харківська державна академія культури, 2026 р.

© Соляник А. А., 2026 р.

© Коржик Н. А., 2026 р.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Актуальність освітньої програми «Бібліотека як драйвер суспільних та цифрових трансформацій» полягає в необхідності ознайомити працівників бібліотек з інноваційними тенденціями розвитку бібліотек в умовах цифрового суспільства, визначити потенціал переведення бібліотечного сервісу на якісно новий рівень з залученням хмарних технологій та можливостей застосування генеративного штучного інтелекту, з'ясувати резерви впливу бібліотек на прискорення темпів цифровізації суспільства, опанувати нові загальні й фахові компетентності, необхідні для успішної професійної самореалізації.

Освітню програму розроблено з урахуванням цілей Стратегії розвитку культури України до 2030 р., операційного плану її реалізації та Стратегії розвитку читання, положень: законів України «Про вищу освіту», проекту закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», Професійного стандарту «Бібліотекар», інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність бібліотекаря з врахуванням європейського вектору розвитку бібліотечної справи України, новітніх зарубіжних і вітчизняних наукових розробок, кращих практик в бібліотечній та освітній галузях.

Освітня програма покликана вдосконалити систему загальних та фахових компетентностей сучасного бібліотекаря, спирається на надійне теоретико-методичне підґрунтя щодо застосування інноваційних методик навчання та розбудови траєкторій професійного розвитку.

Цільова група: бібліотекарі публічних, шкільних та університетських бібліотек.

Обсяг (тривалість): 180 годин / 6 кредитів ЄКТС:

- лекції – 54 год (30%);
- практико орієнтовані види роботи – 90 год (50%);
- самостійна робота 34 год (19%);
- контрольні заходи – 2 год (1%).

Особливості реалізації програми:

Тривалість програми – інтенсивна (3 місяці).

Зміст Програми відповідає потребам бібліотечних працівників, які мають підвищувати кваліфікацію 1 раз на 5 років. В основу Програми покладено Професійний стандарт «Бібліотекар», його базових фахових та цифрових знань, умінь і навичок.

Науково-педагогічні працівники Харківської державної академії культури можуть реалізовувати Програму повністю або частково (з можливістю змін до 30% змісту за умови дотримання державних вимог до підвищення кваліфікації бібліотечних працівників). До викладання за

програмою залучаються фахівці, які мають наукові ступені та вчені звання, великий стаж науково-педагогічної діяльності, власні науково-освітні школи захищених докторів філософії та докторів наук з наукової спеціальності 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», пройшли підвищення кваліфікації в галузі цифрових технологій та бібліотечної інноватики.

Форма підвищення кваліфікації: інституційна (дистанційна).

Мета підвищення кваліфікації: вдосконалення та розвиток системи загальних та фахових компетентностей бібліотекарів на основі поглибленого опанування сучасних цифрових та сервісних технологій, необхідних для якісного виконання професійних завдань і обов'язків, підвищення рівня задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотек.

Завдання підвищення кваліфікації:

- будувати свою діяльність на основі Професійного стандарту «Бібліотекар»;
- вдосконалити навички організації доступу користувачів до верифікованих електронних ресурсів, які відповідають їх інформаційним потребам та підвищують якість бібліотечних сервісів;
- опанувати інноваційні технології поцифровування документів та їх архівування, навчитися управляти цифровими архівами, включно із резервним копіюванням та довготривалим збереженням даних;
- вдосконалити навички формування бібліографічних та повнотекстових баз даних у сучасних цифрових форматах;
- вдосконалити навички організації ефективного надання інноваційних бібліотечних послуг через цифрові канали комунікації та створення безбар'єрного бібліотечного простору;
- вміти структурувати бібліотечне середовище для надійного зберігання цифрового контенту, адаптовувати інформацію для більш простого пошуку та зберігання;
- вдосконалити навички проведення маркетингових досліджень та оцінювання їх результатів, рекламування бібліотечних продуктів та послуг із застосуванням цифрових технологій;
- опанувати навички ефективного проведення фандрайзингової та грантової діяльності бібліотек;
- навчитися здійснювати самоаналіз і коригування своєї професійної діяльності, узагальнювати та презентувати власний досвід.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- БЗ. Здатність розміщувати та розставляти бібліотечний фонд/організувати доступ до електронних ресурсів ;
- В1. Здатність забезпечувати зберігання документів/архівування їх

цифрових копій;

- Г1. Здатність формувати каталоги, картотеки, електронні бази даних;
- Д1. Здатність організувати та здійснювати бібліотечне обслуговування;
- Д2. Здатність організувати та здійснювати інформаційне обслуговування;
- Є1. Здатність проводити маркетингові дослідження в бібліотеці;
- Є2. Здатність до реалізації адвокаційної, грантрайтингової, фандрайзингової діяльності.

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

За результатами навчання слухачі:

- усвідомлять сучасні можливості цифровізації усіх напрямів бібліотечної діяльності;
- опанують технології відбору та організації доступу до верифікованих електронних ресурсів;
- практично застосовуватимуть технології зберігання документів через їх поцифрування та архівування;
- умітимуть формувати каталоги та картотеки в форматі електронних баз даних ;
- засвоять сучасні можливості технологій генеративного штучного інтелекту та інших інноваційних технологій, їх вплив на розбудову комфортного та безбар'єрного бібліотечного простору;
- структуруватимуть середовище для надійного зберігання даних, інформації та цифрового контенту; адаптуватимуть бібліографічну інформацію для більш простого пошуку та зберігання;
- плануватимуть та реалізовуватимуть маркетингові дослідження, популяризуватимуть інформаційні продукти і послуги бібліотек, зокрема через цифрові канали комунікації;
- реалізовуватимуть ефективну адвокаційну, грантрайтингову, фандрайзингову діяльність бібліотеки.
- усвідомлено плануватимуть індивідуальну траєкторію фахового розвитку на основі самооцінки власної професійної майстерності.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації

Оцінювання результатів навчання здійснюється на основі поєднання формульованого та підсумкового оцінювання і спрямоване на визначення рівня сформованості цифрової та інших професійних компетентностей (БЗ, В1, Г1, Д1, Д2, Є1, Є2).

Форми оцінювання:

Із формами оцінювання та вимогами до підсумкових заходів слухачів знайомлять на настановному занятті.

1. Формувальне оцінювання (у процесі навчання):

- виконання практичних завдань під час занять;
- аналіз і вдосконалення створених слухачами цифрових продуктів;
- самооцінювання та взаємооцінювання.

2. Підсумкове оцінювання (комплексне):

- підсумкове тестування (теоретична складова) – складається з 30 питань і здійснюється наприкінці навчання у вигляді тестування за всіма темами освітньої програми, що дозволяє оцінити рівень засвоєння знань, умінь і сформованість компетентностей слухачів. Пропонуються завдання з вибором однієї відповіді. До кожного із завдань наведено чотири варіанти відповідей, із яких лише один правильний. Завдання вважається виконаним, якщо слухач/слухачка вибрав/ла і позначив/ла правильну відповідь (кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал). Підсумкове тестування зараховується у разі, якщо слухач надав 20 (70%) правильних відповідей і більше.

- практичне підсумкове завдання (практична складова): створення інноваційного цифрового бібліотечного продукту або послуги та його презентація слухачам. Максимальна кількість балів – 30. Практична складова зараховується, якщо слухач набрав не менше ніж 70% від максимальної кількості балів, тобто 20 балів і більше.

Бали за підсумкове тестування та практичне підсумкове завдання додаються.

Критерії оцінювання презентації створеного слухачем інноваційного бібліотечного продукту або послуги подано в табл. 1.

Таблиця 1

Критерій	Зміст критерію	Бали
Рівень опанування цифрових та інноваційних технологій	Уміння використовувати переваги цифрових та інноваційних технологій для оптимізації процесів бібліотечної діяльності	5
Здатність оцінити доцільність та ефективність застосування цифрових та інших інноваційних технологій	Уміння обґрунтовувати вибір необхідних цифрових та інноваційних технологій для оптимізації тих чи інших процесів бібліотечної діяльності	5
Здатність організувати впровадження цифрових та інноваційних технологій в професійну діяльність	Структурувати бібліотечний простір для ефективного виробництва, надійного зберігання та надання в користування інноваційних продуктів та послуг	5
Рефлексія та критичне мислення	Усвідомлення можливостей і обмежень інноваційних технологій, зокрема цифрових, здатність до їх етичного використання	5

Критерій	Зміст критерію	Бали
Креативність і варіативність	Використання різних цифрових та інноваційних технологій та форматів для їх поєднання	5
Автономія та відповідальність	Самостійно обирати засоби цифрового зв'язку, діяти як посередник для поширення й обміну даними, інформацією, цифровим контентом, відповідати за якість даних, які поширюються, дотримуватися норм авторського права	5
Усього		30

За 3 дні до завершення навчання файл із описом-презентацію інноваційного цифрового бібліотечного продукту або послуги розміщується слухачем на власному гугл-диску, до якого надається доступ куратору. Покликання на файл розміщується в гугл-формі з підсумковим тестуванням.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації: свідоцтво про підвищення кваліфікації.

Вартість:

- для працівників бібліотек всіх категорій, що підпорядковані Міністерству культури України, навчання здійснюється безкоштовно;
- для працівників бібліотек іншого підпорядкування – платна послуга, вартість якої визначена «Переліком платних послуг Харківської державної академії культури».

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програмою передбачено інтерактивні лекційні заняття.

Особливістю практичних занять є виконання завдань за допомогою цифрових інструментів, сучасних інноваційних технологій, розв'язання професійних кейсів та моделюючих вправ.

Самостійна робота передбачає індивідуальну роботу з опрацювання методичних та навчальних матеріалів чи виконання інших видів діяльності відповідно до змісту програми.

Підсумковими заходами є виконання підсумкового тестування та практичного завдання (мікропроєкту з розроблення інноваційного бібліотечного продукту або послуги), що сприятиме аналізу засвоєння теоретичного матеріалу й формуванню навичок його застосування у фаховій діяльності.

Зміст програми складається з 4 модулів та 10 взаємопов'язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі складають підсумковий тест із 30 питань (1 бал за кожну правильну відповідь, max – 30 балів) і оприлюднюють презентацію практичного підсумкового завдання: створення інноваційного цифрового бібліотечного продукту або послуги (критерії для оцінювання подано в підпункті «Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації», max – 30 балів). Максимальна кількість балів, яку можуть отримати слухачі, – 60 балів. Прохідний бал – 42 бали – не менше,

ніж 70% від максимальної кількості балів. Учасники, які успішно пройшли навчання, виконали практичне підсумкове завдання та склали підсумковий тест, отримують свідоцтво.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає: 180 год, з них: 54 год – лекційні заняття, 90 год – практична робота, 34 год – самостійна робота; контрольні заходи – 2 год.

Навчально-тематичний план

№ з/п	Зміст	К-сть годин				Усього
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	
МОДУЛЬ 1. ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ						
1.1.	Організація та доступ до цифрових бібліотечних ресурсів	4	10	2		16
1.2.	Технології оцифрування бібліотечних документів	4	10	2		16
1.3.	Технології зберігання та архівування цифрових бібліотечних ресурсів	4	10	2		16
	Разом за модулем	12	30	6		48
МОДУЛЬ 2. АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ						
2.1.	Методика аналітико-синтетичного опрацювання інформації та міжнародні стандарти каталогізації	6	10	4		20
2.2.	Методика формування бібліографічних баз даних	6	10	4		20
	Разом за модулем	12	20	8		40
МОДУЛЬ 3. ІННОВАЦІЙНІ БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ						
3.1.	Штучний інтелект в бібліотечному обслуговуванні	6	8	2		16
3.2.	Бібліотерапевтичний інструментарій бібліотечного обслуговування	6	8	2		16
3.3.	Бібліотечна інклюзія: від фізичної доступності до соціальної інтеграції	6	8	4		18
	Разом за модулем	18	24	8		50
МОДУЛЬ 4. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК						
4.1.	Інноваційні інструменти бібліотечного медіа-маркетингу	6	8	4		18
4.2.	Проектна діяльність бібліотек	6	8	4		18
	Разом за модулем	12	16	8		36
	Підсумкові заходи:			4	2	6

№ з/п	Зміст	К-сть годин				Усього
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	
	- підсумкове тестування - презентація власного мікро-проєкту «Інноваційний бібліотечний сервіс»					
	Разом	54	90	34	2	180

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ

Тема 1.1. Організація та доступ до цифрових бібліотечних ресурсів

Архітектура та типологія цифрових ресурсів. Генезис та еволюція цифрових бібліотек. Від електронних каталогів до семантичного вебу (Web 3.0). Класифікація цифрових об'єктів. Текстові, аудіовізуальні, мультимедійні ресурси. Специфіка «народжених цифровими» (*born-digital*) об'єктів. Життєвий цикл цифрового ресурсу (відбір, оцифрування, опис метаданих для довготривалого зберігання та елімінації застарілих даних).

Формування та структурування цифрових колекцій. Стандарти метаданих. Глибоке вивчення Dublin Core, MODS, METS. Роль метаданих у забезпеченні знаходження ресурсу (*discoverability*). Інтерфейси користувача та UX-дизайн бібліотечних порталів. Побудова безшовного доступу до ресурсів. Технології інтегрованого пошуку (Discovery Services). Агрегація ресурсів, фасетний пошук та ранжування результатів. Семантичний пошук та Linked Open Data (LOD). Використання онтологій та тезаурусів для інтеграції бібліотечних даних у глобальну мережу.

Практична робота: Опанування стандартів метаданих та технологій інтегрованого пошуку цифрової інформації.

Тема 1.2. Технології оцифрування бібліотечних документів

Технічні параметри якості оцифрування, формати збереження даних (TIFF, PDF/A, FITS). Етика та юридичні аспекти репрографії. Цифрові репозитарії та платформи. Огляд систем: DSpace, Greenstone, Omeka. Хмарні рішення для бібліотечних фондів. Системи доступу та навігації. Передопераційний етап: Експертиза та відбір об'єктів оцифрування. Оцінка фізичного стану документів, визначення ступеня пошкодження паперу, ламкості, наявності грибка. Правова експертиза: визначення статусу дії авторського права (суспільне надбання чи обмежений доступ). Вибір технологічного режиму оцифрування залежно від типу документа (стародрук, газета, фотографія, мапа) та відповідного обладнання.

Типи апаратного забезпечення (скан-технології). Планетарні (книжкові) сканери: безконтактний спосіб оцифрування. Роботизовані сканери, автоматичне перегортання сторінок за допомогою вакуумних технологій. Широкоформатні сканери: Для газетних підшивок, мап, креслень та афіш. Спеціалізовані пристрої: Для мікроформ (мікрофіш, мікрофільмів) та фотонегативів.

Параметри цифрової копії (Якість та формати). Основні типи файлів. «Цифровий негатив» для вічного зберігання (майстер-копія (Archival Master): формат TIFF (без стиснення), роздільна здатність 300–600 dpi, глибина кольору 24–48 bit.). Робоча копія (Service Master): Формат PDF/A (архівний PDF) з розпізнаним текстом, яка призначена для внутрішнього використання та пошуку. Користувацька копія (Access Copy): Формати JPG, PDF, EPUB, що забезпечують мінімальний обсяг для швидкого завантаження через інтернет.

Технологія OCR (Optical Character Recognition) — перетворення зображення на «живий» текст.

Обробка метаданих та інтеграція як завершальний етап технології оцифрування. Технічні метадані: Модель сканера, дата, параметри зйомки. Описові метадані: Автор, назва, шифр зберігання. Структурні метадані: Інформація про те, як сторінки складаються у розділи та книгу.

Ризики та помилки технологічного процесу: аберація та дисторсія: викривлення тексту біля корінця книги (виправляється програмно або за допомогою притискного скла). Інформаційна надмірність: оцифрування в занадто високій роздільній здатності, що не несе нової інформації, але перевантажує сервери. Відсутність контролю якості: пропущена сторінка або розмитий текст роблять весь цифровий об'єкт нелегітимним для науковця.

Практична робота: Опанування технологій оцифрування бібліотечних документів, перевірка якості цифрової копії документа за технічними та візуальними параметрами.

Тема 1.3. Технології зберігання та архівування цифрових бібліотечних ресурсів

Актуальність вирішення проблеми «цифрової крихкості» та концепція тривалого збереження (Digital Preservation). Відмінність між «зберіганням» (Storage) та «архівуванням» (Archiving). Проблема «цифрової темної епохи»: ризики втрати інформації через швидку зміну форматів та носіїв. Огляд еталонної міжнародної моделі архівування OAIS (Open Archival Information System).

Стратегії боротьби з технологічним старінням файлів: міграція (Migration) — регулярне перекодування файлів у новіші формати (з DOC у PDF/A); емуляція (Emulation) — відтворення старого програмного та апаратного середовища для запуску оригінальних файлів; інкапсуляція (Encapsulation) — зберігання об'єкта разом із метаданими про те, як його прочитати. Формати файлів для довготривалого архівування. Критерії вибору

формату: відкритість, самодокументованість, відсутність DRM. Аналіз «архівних стандартів»: PDF/A (текст), TIFF (зображення), FITS (наукові дані), Warc (веб-архіви).

Технічна інфраструктура та носії інформації. Хмарні технології: переваги та ризики (залежність від провайдера). Локальні системи: дискові масиви (RAID), стрічкові накопичувачі (LTO), оптичні диски архівного класу. Інновації: короткий огляд експериментальних технологій (зберігання даних у ДНК та кварцовому склі). Проблема цілісності та автентичності цифрових об'єктів. Контрольні суми (Checksums): алгоритми MD5, SHA-256 для виявлення «цифрової гнилі» (Bit rot). Цифрова сигнатура та блокчейн: технології підтвердження незмінності документа. Регулярний моніторинг з метою автоматизованої перевірки цілісності архівних фондів. Організація цифрових депозитаріїв (програмне забезпечення для архівування (DSpace, Archivematica, Fedora); рівні збереження за версією NDSA (National Digital Stewardship Alliance).

Правові, етичні та безпекові аспекти оцифровування. Авторське право в цифрову епоху. Ліцензії Creative Commons. Право на забуття та відкритий доступ (*Open Access*). Управління цифровими правами (DRM). Технічні засоби захисту контенту та баланс між безпекою і доступністю. Цифрова консервація.

Практична робота: Проектування архітектури цифрового архіву та впровадження стандарту іменування об'єктів зберігання (Naming Convention).

МОДУЛЬ 2. АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Тема 2.1. Методика аналітико-синтетичного опрацювання інформації та міжнародні стандарти каталогізації

Теоретико-методологічні засади АСОІ. Сутність та суспільне призначення АСОІ. Поняття про аналіз та синтез як методи пізнання. Рівні інтелектуальної обробки даних. Об'єкти та суб'єкти АСОІ. Бібліотечний документ як об'єкт АСОІ. Трансформація ролі бібліографа в аналітика та контент-менеджера. Класифікація процесів АСОІ. Еволюція технологій АСОІ від бібліографування до створення інтелектуальних аналітичних продуктів. Бібліографічний опис та класифікування (згортання інформації). Бібліографічний опис як модель документа. Сучасні стандарти (ДСТУ, RDA).

Особливості опису електронних та мережевих ресурсів. Мови класифікування. Універсальна десяткова класифікація (УДК) та принципи дескрипторного пошуку. Тезауруси та онтології. Індекссування та систематизація. Технологія визначення змісту документа та його відображення мовою класифікації.

Процеси згортання змісту документа: анотування та реферування. Технологія складання анотацій. Види анотацій (довідкові, рекомендаційні).

Психологія сприйняття короткого тексту. Реферування як метод аналізу інформації. Структура реферату. Відмінність між формативним та інформативним реферуванням. Автоматизація згортання тексту. Використання великих мовних моделей (LLM) для автоматичного реферування та їх верифікація бібліографом.

Складання оглядів та аналітичних продуктів. Види оглядової інформації. Бібліографічні, реферативні та аналітичні огляди. Етапи підготовки огляду. Аналітичний синтез для прийняття рішень. Підготовка довідок, дайджестів та аналітичних записок (Dossier). Візуалізація результатів аналізу. Перетворення текстових даних у графічні моделі, карти знань (Mind Maps) та інфографіку. Етика та якість аналітичної діяльності. Боротьба з дезінформацією та маніпуляціями. Перевірка фактів (*Fact-checking*) як частина АСОІ. Проблема авторства при використанні ШІ в аналітиці. Етичні межі автоматизованого синтезу.

RDA — міжнародний стандарт дескриптивного опису, що прийшов на зміну англо-американським правилам каталогізації (AACR2). RDA як гнучкий контент-стандарт, орієнтований на цифрову епоху. Концептуальна тріада RDA: Сутність — Атрибут — Зв'язок. Ключові принципи та відмінності RDA від традиційних систем каталогізації. RDA та семантична павутина (Semantic Web).

Практична робота. Опрацювання технологій традиційної каталогізації (AACR2/ДСТУ) та каталогізації на основі RDA.

Тема 2.2. Методика формування бібліографічних баз даних

Теоретичні засади проектування бібліографічних БД. Типологія БД: локальні, корпоративні, розподілені. Особливості структурування бібліографічної інформації. Життєвий цикл БД: від розробки концепції до конверсії та архівації даних. Поняття про автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС) як технологічне середовище існування БД.

Вимоги до проектування логічної структури БД. Вибір формату представлення даних: аналіз MARC-сімейства (MARC 21, UNIMARC) та перехід до BIBFRAME. Визначення набору полів та підполів: обов'язкові, умовно-обов'язкові та факультативні елементи згідно з RDA. Авторитетний контроль: створення та ведення авторитетних файлів (іменних, предметних, географічних) як запорука несуперечності БД.

Технологія наповнення та ведення БД. Методика наукового опису та індексування: інтеграція процесів АСОІ у робочий цикл БД. Запозичення записів (Copy Cataloging): використання протоколів Z39.50 та OAI-PMH для імпорту даних із національних бібліотек світу. Корпоративна каталогізація: принципи спільної роботи над єдиним ресурсом (на прикладі національних зведених каталогів).

Лінгвістичне забезпечення та пошуковий апарат БД. Пошукові профілі: реалізація пошуку за автором, назвою, ключовими словами та класифікаційними індексами (УДК). Тезауруси та словники: інтеграція

контрольованих словників у структуру БД для підвищення точності пошуку. UX/UI електронного каталогу: принципи побудови дружнього інтерфейсу для кінцевого користувача.

Контроль якості та безпека даних у БД. Верифікація даних: автоматизовані та інтелектуальні методи перевірки записів на дублетність та помилки. Редагування та рекаталогізація: методика оновлення масивів даних при зміні стандартів (перехід з ДСТУ на RDA).

Практикум: Відпрацювання алгоритму пошуку та запозичення з національних баз даних бібліографічних записів через протокол Z39.50 для електронного каталогу бібліотеки.

МОДУЛЬ 3. ІННОВАЦІЙНІ БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ

Тема 3.1. Штучний інтелект в бібліотечному обслуговуванні

Еволюція бібліотечного сервісу: від автоматизації до інтелектуалізації. Поняття ШІ в контексті бібліотечного обслуговування: вузький ШІ (Narrow AI) та генеративні моделі (GenAI). Еволюція ШІ від простих пошукових запитів до семантичного розуміння природної мови (NLP). Концепція Library 5.0: роль ШІ у створенні гіперперсоналізованого простору.

ШІ як інструмент взаємодії з користувачем. Розумні чат-боти та віртуальні асистенти: цілодобова підтримка (24/7), відповіді на типові запити, допомога в навігації сайтом. Персоналізовані рекомендаційні системи: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу читацьких уподобань (аналогічно Netflix/Spotify). Голосові інтерфейси: ШІ у забезпеченні інклюзивності (обслуговування користувачів із порушеннями зору чи моторики). Трансформація пошукових та когнітивних технологій ШІ.

Семантичний пошук: перехід від пошуку за ключовими словами до пошуку за змістом та контекстом. Автоматичне сумаризація (Summarization): використання ШІ для миттєвого створення рефератів та анотацій до наукових праць на запит читача. Машинний переклад у реальному часі: подолання мовних бар'єрів у доступі до міжнародних баз даних. ШІ в управлінні бібліотечними ресурсами та простором. Аналітика великих даних (Big Data): прогнозування попиту на літературу, оптимізація закупівель та розстановки фонду. Розумні будівлі (Smart Library): ШІ в управлінні освітленням, клімат-контролем та безпекою бібліотечного простору. Роботизовані системи: досвід використання роботів для інвентаризації та доставки книг у провідних бібліотеках світу.

Етичні виклики та цифрова грамотність. Проблема "алгоритмічної упередженості": як ШІ може викривляти результати пошуку. Академічна добросовісність: роль бібліотекаря у консультуванні щодо етичного використання генеративного ШІ (ChatGPT та інші) в освіті. Практична вправа: «Промпт-інжиніринг у довідково-бібліографічному обслуговуванні».

Практикум: Відпрацювання навичок з промпт-інжинірингу у бібліографічному обслуговуванні користувачів.

Дискусія з теми: Чи зможе ШІ повністю замінити бібліотекаря?

Кейс-стаді: «Кодекс етики бібліотекаря при роботі з ШІ».

Тема 3.2. Бібліотерапевтичний інструментарій бібліотечного обслуговування

Бібліотерапія та бібліопсихологія як міждисциплінарні навчальні дисципліни та соціальні технології. Методи використання спеціально підбраного читання для нормалізації емоційного стану та підтримки психічного здоров'я. Співвідношення бібліотечної та клінічної бібліотерапії: фокус на розвитку особистості, підтримці користувачів бібліотек в кризові моменти, соціалізація. Класифікація бібліотерапевтичного інструментарію (за спрямованістю: заспокійлива (седативна): гумор, класична поезія, пейзажна лірика; стимулююча (активізуюча): література про подолання труднощів, біографії успішних людей; аналітична: психологічна проза, що допомагає зрозуміти власні вчинки через призму героїв.

Методика підбору літератури для бібліотерапії. Інструменти діагностики запиту (виявлення емоційного стану користувача через "ненав'язливу бесіду"; підбір книги, де герой має схожу життєву ситуацію; вибір творів, що викликають сильне співпереживання, яке веде до емоційного розвантаження). Форми та методи бібліотерапевтичної роботи (групове читання (Storytelling) та спільне обговорення тексту, де кожен може висловити свої почуття; творче письмо (Poetry Therapy): написання відгуків, щоденників читання або власних творів як метод самовираження; книжкові виставки-рецепти; арт-бібліотерапія: поєднання читання з ілюструванням прочитаного або музичним супроводом). Інші види бібліотерапії (лялькотерапія, казко терапія, каністерапія).

Цифровий інструментарій бібліотерапії (аудіокниги, тематичні чат-боти, що пропонують книгу залежно від настрою користувача; віртуальні бібліотерапевтичні клуби для соціалізації людей, які мають обмежену мобільність). Етичні межі та професійна відповідальність бібліотерапевта.

Практична робота: розроблення та презентація сценарію бібліотерапевтичного заходу для публічної (або дитячої) бібліотеки на кшталт «Книга моєї сили», «Поезія як дихання» та ін.

Тема 3.3. Бібліотечна інклюзія: від фізичної доступності до соціальної інтеграції

Бібліотека як інклюзивний хаб, який усуває бар'єри (фізичні, інформаційні, психологічні) для людей з інвалідністю та інших вразливих груп. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та національні стандарти інклюзивності. Фізична доступність та універсальний дизайн бібліотек. Архітектурні вимоги: Пандуси, підйомники, широкі дверні прорізи, тактильна плитка. Організація безбар'єрного простору: низькі стелажі, вільні проходи між меблями, інклюзивні санітарні кімнати. Зонування: наявність

«тихих зон» (Sensory Rooms) для людей із розладами аутичного спектру (РАС).

Інформаційна та цифрова інклюзія як умова доступу до знань. Фонди альтернативних форматів: книги шрифтом Брайля, «книги-великошрифти», аудіокниги, видання у форматі «Easy-to-read» (легке читання для людей із когнітивними порушеннями). Адаптивні технології: програми екранного доступу (Screen readers); спеціальні клавіатури та джойстики; електронні лупи та відеозбільшувачі. Веб-доступність: відповідність бібліотечного сайту стандартам WCAG (можливість зміни шрифту, контрастності, звуковий супровід).

Інклюзивне обслуговування: етика та комунікація. Професійна підготовка бібліотечного персоналу передбачає: етикет спілкування; навички взаємодії (знання базової жестової мови, методик спілкування з людьми з порушеннями слуху, зору чи ментальними особливостями); асистентські послуги (допомога у пошуку та отриманні літератури, супровід у просторі бібліотеки). Соціально-інтеграційні заходи бібліотек як місця спільно дії. Спільне дозвілля (майстер-класи, кінопокази з тифлокоментарями та субтитрами, де люди з інвалідністю та без взаємодіють разом). Освітні програми (курси цифрової грамотності для літніх людей, мовні клуби для ветеранів чи ВПО). Бібліотека як роботодавець (сприяння працевлаштуванню людей з інвалідністю безпосередньо в бібліотеці).

Практична робота: Аудит інклюзивності бібліотечного простору та послуг бібліотеки, в якій працює слухач.

Практикум: Розроблення пропозицій щодо можливостей бібліотеки в ресоціалізації ветеранів з ампутаціями або посттравматичним стресовим розладом (ПТСР)?

МОДУЛЬ 4. МАРЕКТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

Тема 4.1. Інноваційні інструменти бібліотечного медіа-маркетингу

Бібліотека як медіа та бренд у цифровому середовищі. Концепція Content-First: чому бібліотека має стати «видавцем» власного контенту. Візуальна айдентика: роль впізнаваного стилю (логотип, шрифти, кольори) у формуванні довіри користувача. Тональність комунікації (Tone of Voice): як розмовляти з аудиторією (від академічної стриманості до дружнього неформального стилю).

Соціальні мережі як майданчики інтерактивного маркетингу. Екосистема платформ: специфіка контенту для TikTok (короткі відео, книжкові челенджі), Instagram (візуальна естетика, Reels) та Facebook (лонгріди, дискусії). SMM-стратегія: планування контенту, рубрикатор, використання сторітелінгу для залучення читачів. Спільноти (Community Management): робота з коментарями, створення чатів читацьких клубів, залучення амбасадорів бібліотеки.

Візуальні та мультимедійні інструменти просування (книжкові трейлери: створення динамічних анонсів нових надходжень); подкастинг та

аудіомаркетинг: бібліотечні подкасти як спосіб залучення аудиторії, яка «слухає»; доповнена реальність (AR): використання AR-міток на книжкових виставках для "оживлення" персонажів або отримання додаткової інформації.

Штучний інтелект у медіа-маркетингу. Генерація контенту: використання ШІ для створення постів, візуальних обкладинок заходів та рекламних слоганів. Автоматизація розсилок (Email-маркетинг): персоналізовані дайджести на основі читацьких інтересів. Аналітика та моніторинг: інструменти для відстеження згадок про бібліотеку (Social Listening) та аналізу ефективності публікацій. Партнерський маркетинг та колаборації (робота з інфлюенсерами: як залучити локальних блогерів та лідерів думок до популяризації читання; крос-платформенні проекти: співпраця з музеями, кав'ярнями, видавництвами для розширення аудиторії; event-маркетинг: перетворення бібліотечних заходів на медійні події, що генерують контент користувачів (UGC — User Generated Content).

Практична робота: Розроблення та презентація контент-плану на тиждень для соціальних мереж публічної бібліотеки з дотриманням форми правильного балансу: 40% — інформаційний контент, 30% — освітній, 20% — розважальний та 10% — інтерактивний.

Тема 4.2. Проектна діяльність бібліотек

Проектний підхід як стратегія розвитку бібліотеки. Сутність та класифікація бібліотечних проектів (соціальні, освітні, технологічні, реставраційні та інфраструктурні). Джерела ресурсів: державне фінансування, міжнародні гранти (Український культурний фонд, Еразмус+, House of Europe), фандрейзинг та краудфандинг.

Найуспішніший український інноваційний проект «Бібліотека – хаб цифрової освіти»: аналіз досягнень та викликів.

Ініціація проекту: пошук ідеї та аналіз потреб. Аналіз стейкгоल्дерів (громада, влада, спонсори, читачі). Методика SMART та формулювання цілі проекту. Проблемно-орієнтований підхід у обґрунтуванні ідеї та мети проекту. Розробка структури та змісту проекту. Логіко-структурна матриця: дерево цілей, завдань та очікуваних результатів. Формування проектної команди: розподіл ролей (керівник, комунікаційник, фінансист, волонтери). Календарне планування: робота з діаграмою гранта та дедлайнами. Бюджетування та фандрейзинг.

Структура бюджету: прямі та непрямі витрати, власний внесок бібліотеки (non-monetary contribution). Мистецтво написання грантової заявки. Партнерство (пошук колаборації з ГО, бізнесом чи іншими закладами культури). Моніторинг, оцінка та сталість проекту. Кількісні та якісні показники ефективності реалізації проекту. Звітність: фінансова та змістовна прозорість проекту. Засоби забезпечення тривалого ефекту проекту після завершення зовнішнього фінансування.

Практична робота: Опанування методики написання грантової заявки.

Практикум: Аналіз успішних українських кейсів грантрайтингу. Тренінг щодо заповнення проектного паспорту з метою тестування ідеї грантового проекту .

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань

Практичні завдання зазначені у відповідних темах.

Підсумкові заходи

- Підсумкове тестування.
- Створення презентації власного мікропроєкту «Інноваційний бібліотечний продукт чи послуга».

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання

До теми 1.1. На основ ознайомлення з публікаціями про Дублінське ядро метаданих (*Dublin Core*) (https://web.archive.org/web/20220120042113/https://old.library.kr.ua/dc/DC_Volokhin.pdf) визначити 15 базових елементів (наприклад, Назва, Автор, Тема, Опис, Дата, Формат), які призначені для уніфікованого опису цифрових та фізичних ресурсів (веб-сайтів, документів, зображень, відео).

До теми 1.2. Подивитися на Ютубі відео про технології оптичного розпізнавання тексту Optical Character Recognition (OCR) — механічного або електронного переведення зображень рукописного, машинописного або друкованого тексту в послідовність кодів, що використовуються для представлення в текстовому редакторі (https://www.google.com/search?q=Optical+Character+Recognition&oq=Optical+Character+Recognition&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyCQgAEEUYORiABDIHCAEQABiABDIHCAIQABiABDIICAMQABgWGB4yCAgEEAAYFhgeMggIBRAAGBYUHjICAYQABgWGB4yCAgHEAAYFhgeMggICBAAGBYUHjICAkQABgWGB7SAQgxmTg2ajBqN6gCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:3abd323f,vid:mryIaFcxucQ,st:0). Побудувати блок-схему основних технологічних операцій цього процесу.

До теми 1.3. Ознайомитися з сутністю та структурою міжнародного стандарту цифрового збереження документів — Відкритої архівної інформаційної системи (OAIS) <http://www.oais.info/oais-usage/>. Охарактеризувати її переваги та недоліки.

До теми 2.1. Ознайомитися зі структурою таблиць УДК, розкрити значення наступних індексів: 53(035)=00=11=111; 159.9(091); 636.7/8; 365(477); 638.1(477.54); 640:502; 39(=161.2); 94(477.52-21Лохвиця); 37.015.31-053.8; 37:004; 37.016:002; 821.161.2; 821.111(73); 553.94+553.982.

До теми 2.2. Опанувати методичні рекомендації «MARC 21— формат для бібліографічних даних» (<https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/56f253c5-de0e-45f1-9315-a261efaf1482/content>), з'ясувати сутність та позначення основних компонентів біографічного запису, їх відмінність від діючого ДСТУ.

До теми 3.1. Сформулюйте складний тематичний запит (наприклад, «Вплив кліматичних змін на архітектуру міст»). Підготуйте бібліографічний список із 5 джерел самостійно (через електронні каталоги бібліотек), а потім попросіть ШІ зробити те саме. Порівняйте достовірність посилань (наявність «галюцинацій» ШІ), актуальність джерел та глибину анотацій. Поясніть явище «галюціонування» ШІ та запропонуйте можливі заходи його уникнення.

До теми 3.2. На сайтах трьох публічних бібліотек різних регіонів України знайдіть цікаві бібліотерапевтичні кейси, підготуйте їх презентацію з коментарями ефективності впливу на різні категорії користувачів.

До теми 3.3. Опрацюйте «Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці» (<https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf>), визначте ті настанови, які є першочерговими для реалізації в Вашій бібліотеці.

До теми 4.1. Оберіть реальну бібліотеку (наприклад, ХДАК або вашу районну). Створіть сценарій для одного відеоролика (TikTok/Reels) та напишіть текст одного рекламного посту для запрошення користувачів на захід, що запланований бібліотекою.

До теми 4.2. Опрацювати практичний посібник «Чотири простори бібліотеки: модель діяльності» (<https://ula.org.ua/259-publikaciyi/vidannya/4629-chotyryprostory-biblioteky-model-diialnosti>).

Запропонувати ідею грантового проекту з метою розбудови у Вашій бібліотеці простору навчання, натхнення, зустрічей або подій.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» в редакції від 16.03.2000 № 1561-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Закон України «Про культуру» в редакції 30.08.2025 № 2778-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

3. Концепція реформування системи забезпечення населення

культурними послугами : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 січ. 2019 р. № 27-р // Офіц. вісн. України. 2019. № 12. Ст. 425. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019-%D1%80>.

4. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, що не є орендою : постанова Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1183 // Офіц. вісн. України. 2020. № 99. Ст. 3213 ; Уряд. кур'єр. 2020. 4 груд. (№ 236). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2020-%D0%BF#Text>.

5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 167-р // Офіц. вісн. України. 2021. № 21. Ст. 955. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

6. Професійний стандарт «Бібліотекар» : затверджений наказом Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти від 10.03.2025 р. № 17. URL : <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/728-bibliotekar.pdf>

7. Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 р. : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text>

8. RDA Toolkit [Electronic resource] : ResourceDescriptionand Access : [Website] / American Library Association, Canadian Library Association, and CILIP: Chartered Institute of Library and Information Professionals. 2010. URL : <http://www.rdatoolkit.org/>.

Основна література

1. Бібліотечні послуги: облік, статистика, ефективність : наук.-метод. посіб. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [авт.-уклад.: О. Г. Яковенко, А. В. Венідиктова ; відп. ред. О. М. Василенко]. Київ : [НБУВ], 2019. 132 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003876>.

2. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації: бібліографічний опис документів, анотування документів : навч. посіб. / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАККиМ, 2014. 266 с.

3. MARC 21 формат для бібліографічних даних: методичні рекомендації (скорочений варіант) / [авт.-уклад.: Бруй Оксана, Малецька Олександра, Чорна Тетяна ; уклад. слов. «Визначення сутностей RDA» Баньковська Ірина] ; НТБ ім. Г. І. Денисенка Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Наук. б-ка Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія», ВГО Укр. бібл. асоц. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : [Укр. бібл. асоц.], 2021. 506 с. URL : <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41964>.

4. Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / уклад. Н. Розколупа. Київ, 2024. 54 с. URL :

<https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf>

5. Мина Ж. В. Аналітико-синтетичне опрацювання інформації : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. Політехніки, 2016. 194 с.

6. Онищенко О. С. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери // Бібл. вісн. 2021. № 4. С. 3–9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_4_3.

7. Рекомендація CM/Rec(2023)3 Комітету міністрів державам-членам про бібліотечне законодавство та політику в Європі : (прийнято Комітетом міністрів 5 квітня 2023 року на 1462-му засіданні заступників міністрів). URL : <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/CMRec2023.pdf>

8. Скорочені таблиці УДК. URL: www.udcsummary.info/php/index.php

9. Стрішенець Н. Нова 3R версія міжнародного стандарту «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access») // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. Київ, 2019. Вип. 56: Науково-методичне забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності. С. 254–263. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2019_56_19

10. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практ. посіб. / Укр. бібл. асоц. ; [авт.-уклад.: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко]. Київ : [УБА], 2020. 103 с. URL : <https://ula.org.ua/259-publikaciyi/vidannya/4629-chotyryprostory-biblioteky-model-diialnosti>

Додаткова література

1. Алгоритм роботи з професіональним сканером для книг Czur M3000 Pro : метод. рек. / Маріупол. держ. ун-т, Наук. б-ка ; [уклад.: О. В. Дейниченко, Л. В. Міліціна]. Маріуполь, 2020. 28 с. URL :: http://slibr.mdu.in.ua/olderfiles/vudannja/bp_Vip.5_2020.pdf.

2. Бармак О. В. Інформаційна технологія автоматизованого анотування та реферування цифрових текстів / О. В. Бармак, О. В. Мазурець, А. В. Живілік // Вісн. Хмельницького нац-го ун-ту. Технічні науки. 2017. № 4. С. 147-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_tekh_2017_4_29

3. Збанацька О. Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів : монографія. Київ : НАКККіМ, 2017. 353 с.

4. Імідж бібліотеки : навч. посіб. / Маслак В. І. [та ін.] ; Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Кременчук, 2021. 357 с.

5. Картузов К. Бібліотека в «хмарах»: реалії та перспективи // Б-ка у форматі Д° : [електрон. журн.]. Київ, 2019. № 3. С. 27–28. URL : <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/118#page/27/mode/1up>

6. Коржик Н. А. Бібліотерапевтичний інструментарій сучасної публічної бібліотеки // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 54. С. 41–52.

7. Кузьменко, О. І., Загуменна В.В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 3. С. 38–44. URL : <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/244715/242515>.
8. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія / Харків. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.
9. Погрїбна О. Збереження фондів провідних національних бібліотек світу в умовах цифровізації суспільства // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. Київ, 2021. Вип. 62. С. 164 –174.
10. Самофал О. І. Електронна бібліографічна продукція: створення та використання у віртуальному просторі. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5528/1/Samofal.pdf>
11. Тур О. М., Шабунїна В.В. Стандарти ISO, присвячені процесам оцифрування, конверсії та міграції документів // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2019. № 4. С. 54–62. URL : <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/189850>.
12. Українська бібліотечна енциклопедія. / Нац. б-ка України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://ube.nlu.org.ua>